

Sygdomstolkning

 Af [Morten Sodemann](#) and [Armdis Svabo](#) 15. september 2011 • I kategorien [Tolkning](#)

Selvom du gav mig alt papir i verden ...

If a lion could speak we could not understand it (Ludwig Wittgenstein)
Monolingualism is a curable disease (Edward Said)

Hvilket sprog byder man gæster på?

Sproget er ligesom ungdommen, kærligheden og fædrelandet: betydningen opdager man ikke før man har mistet det. Søndag d. 1. juni 2011 mistede 50.000 danskere mødet da [tolkeloven](#) trådte i kraft. Som en patient sagde: "Jeg føler mig uhøflig og skammer mig når jeg ikke svarer på dansk. Så er det bedre ikke at svare". Loven er et gådefuldt misfoster i lovlandskabet baseret på bizarre præmisser og med en middelalderlig strafpædagogik fra lande som netop flygtninge kommer fra.

Tolket samtale med læge og sygeplejerske (Foto: Per Folkver)

Med den nye tolkelovs ikrafttræden afskæres flygtninge/indvandrere der har boet mere end 7 år i Danmark fra at kunne tale med deres læge. De skal betale 150 kr hver gang de går til den praktiserende læge eller hver gang de kommer i et ambulatorium på sygehuset, og dét har de ikke råd til i. Hvis patienten f.eks. har sukkersyge med hjerteproblemer betyder det at man hver måned skal finde 300-450 kr i et kontanthjælps budget alene for at kunne tale med en læge. Skal der i samme måned købes en lommeregner til børnene eller insulin til den sukkersyge, må der prioriteres hårdt og dermed tvinges fattige familier til fattige valg.

Den lille uskyldige tolkelov, som ingen i folketetinget rigtig opdagede var gemt inde i sundhedsloven i 2004, er nu sprunget ud som en rigtig stor lov, i hvert fald hvis man skal bedømme den på dens utilsigtede konsekvenser for sundhedstilstanden. Der er tale om en lov der direkte og helt bevidst går efter de svageste patienter i det danske samfund og som udtrykkeligt og behændigt fritager patienter fra Færøerne og Grønland samt patienter tilhørende det tyske mindretal.

Loven er et opgør med armslængde princippet: den regulerer direkte læge-patientforholdet for en minoritetsgruppe som ikke har noget talerør, ingen rig patientforening, og de brokker sig meget nødigt. Det vidste flertallet i folketetinget da de vedtog loven som lader hånt om den enorme videnskabelige dokumentation der er for at sprogproblemer giver flere helbredsproblemer, sværere bivirkninger, alvorlige komplikationer og mindre forebyggelse.

Loven er 7 år gammel og det skulle have givet de 50.000 danskere en mulighed for at lære dansk – fra nu af er det deres egen skyld. Der er bare den hage at ingen af de 50.000 kender til loven eller dens konsekvenser og så er der lige det, at ingen ved hvorfor de ikke taler dansk. I [Indvandrermedicinsk klinik](#) i Odense kan vi se at mange af patienterne med sprogproblemer blev stoppet i sprogskolen fordi de ikke magtede at lære dansk: de er krigs ofre, fattige, analfabeter med angst og bekymringer der er så omfattende at de knap kan passe på sig selv.

Flere af dem har tidligere talt dansk og været tolke, men har mistet sproget i forbindelse med sociale eller helbreds mæssige begivenheder. Der er få måder at lære sprog på men tilsyneladende 1000 måder at miste det på. Sproget forsvandt da datteren fik blindtarmsbetændelse, patienten blev fyret eller der kom en sen telefonopringning fra hjemlandet. "Når jeg har smerter i ryggen kan jeg kun tale vietnamesisk", sagde en patient på 32 år der havde arbejdet i rismarkerne i Vietnam siden hun var 7 år og aldrig havde haft andet end rengøringsarbejde i Danmark siden sin ankomst. Andre kan kun tale et dansk der er knyttet til deres arbejde eller funktion på et autoværksted, i bussen eller på gartneriet.

Det er farligt at bagatelisere sprogets betydning for sundhed og integration og det er livsfarligt at ignorere at for 50.000 personer i Danmark er lægen deres måske eneste kontakt med det danske samfund. For dem er sproget netop dét værktøj der kan udligne nogle af de sociale forskelle: "I dag fik jeg sat ord på mine egne følelser, derfor trillede ordene ud af mig", sagde en patient, da hun for første gang oplevede at kunne tale gennem en uddannet tolk.

Veterinærmedicin

Sprogbarrierer i sundhedsvæsenet har økonomiske, humane og sundhedsmæssige konsekvenser. Der er klare videnskabelige studier overalt i verden på at patienter tilhørende etniske minoriteter og som har sprogbarrierer, har ringere udbytte af forebyggelse, behandling og efterbehandling. De har et dårligere helbred, de har sværere ved at

Seneste sprognyheder

4/5	Sprogforskerne fandt en skat i skoven politiken.dk
27/4	Lille indsats styrker små børns sprog www.dr.dk
26/4	Lad os komme det danske 'jantekomma' til livs politiken.dk
23/4	Ud med sproget - Berlingske Mener www.b.dk
20/4	Unikt runefund i centrum af Odense videnskab.dk
4/1	John Holm, Pioneer in Linguistics, Dies at 72 www.nytimes.com
10/8	Young women, give up the vocal fry and reclaim your strong female voice www.theguardian.com
20/5	Bill Funding Native Language Programs Passes mtpr.org
17/5	Sounds Of The Pilbara II: Songs In Language finishes recording - WAM - West Australian Music wam.org.au
13/5	Seven US Senators Introduce Bill to Promote Preservation of American Indian Languages - Native News Online nativenewsonline.net

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sproguseet.dk på et større kort

Mere i kategorien 'Tolkning'

Tolkning og oversættelse i Europa

 De sproglige rettigheder i straffesager styrkes – bare ikke i Danmark
 Dansk tolkning i EU

Nye kommentarer

Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?

Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish

Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet

Mads Haupt til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Monica Scheuer til Jødiske efternavne

jane til Jødiske efternavne

InglÉS til Sprogene i Mozambique

Birgit Eggert til Hvad er der blevet af Maren?

Grethe Movsing til Hvad er der blevet af Maren?

Henrik Klindt-Jensen til Ded borrihjolmska måled

Artikler om

følge undersøgelsesprogrammer og behandling, og de har et lavere funktionsniveau. De har flere, og mere alvorlige, bivirkninger, ligesom de oplever flere, og mere alvorlige, komplikationer til behandling.

Sprogbarrierer er også dyre for sundhedsvæsenet: patienterne indlægges på forkerte afdelinger, deres undersøgelsesprogrammer koster ca. 30 % mere, de er indlagt længere tid, og de genindlægges oftere. Efter indlæggelse kender under halvdelen af patienter med sprogbarrierer deres diagnose, medicin og dosering eller plan for efterfølgende kontrol af sygdommen. Lægen forstår ikke patienten og ordinerer i afmagt dyre scanninger – og ofte gentages de i frustration over at symptomerne ikke passer med undersøgelse.

Den praksis, lægeundersøgelse uden tolkning, er blevet sammenlignet med veterinærmedicin. Lægers vigtigste og primære værktøj for at kunne stille en diagnose er sprog. Når der er sprogbarrierer er tolkning derfor et diagnostisk redskab og burde ikke ses som en forhindring.

Ser man på mødet med patienten med sprogbarriere, så er der faktisk 4 sprog involveret: dansk og dansk lægesprog på den ene side og andetsproget og lægesprog på andetsproget. Meget få mennesker, herunder tolke, har hele repertoiret på alle 4 sprog. Ord som hypertension eller allergi findes ikke på vietnamesisk og skal forklares, "ramt af vinden" betyder på mange sprog at noget er galt i området mellem navlen og ørerne, men kan være alt fra en let mavepine til en blodprop i hjertet.

Det ejendommelige er at hvis patient og læge er af samme etniske oprindelse (etnisk konkordans), så er konsultationerne kortere, patienterne mere tilfredse, de følger behandlingen bedre, husker flere detaljer og spørger mere til undersøgelser og behandling end hvis lægen og patienten har forskellig etnisk herkomst. Taler de oven i købet samme dialekt har det en yderligere positiv effekt ([Carrasquillo et al.](#)).

Sprogbarbarerne bestiller pommes frites

Sandheden er desværre at tolkeloven er blevet til i et politisk ekkorum fyldt med kompetente selvsikre sprogbarbarer. Deres sproglige erfaring bygger på er at de altid har været i stand til at bestille to fadøl og en tallerken pommes frites på en hver strandbar i verden på et hvilket som helst sprog. Endelig har sprogbarbarerne med begavet sprogsnak skabt den sandhed at sprog, udover vilje, har med tid at gøre: tolkeloven blev vedtaget for 7 år siden og flytninge/indvandrere har derfor haft tid nok til at lære dansk, som det blev udtrykt.

Jeg har i min tid i udviklingslande mødt flere danske udsendte som, selv efter 20 år i udlandet, var ude af stand til at gøre sig forståelige på et så beslægtet sprog som engelsk, og jeg har mødt flytninge og indvandrere i Danmark der talte dansk efter få måneder. Heller ikke på højt akademisk plan i Danmark synes de fremmede sprog at komme med tiden: det er ikke sjældent at engelsksprogede kurser eller ph.d.-forsvar på universiteterne lammes af elendige sprogkundskaber og ordforråd der ikke rækker til at købe en busbillet i London.

Man kunne indvende at tolkeloven bare er en tom politisk manifestation med den hensigt at gøre livet som flytning i Danmark endnu sværere end det er i forvejen er, og at den er bedst tjent med at blive sted til hvile i de ukendtes grav. Men det er en lov hvis præmisser afslører hvordan afstanden til de virkelige problemer i samfundet korrumpere selv ordentlige menneskers humanistiske integritet. Den afslører at den blundende kulturimperialisme nu også har invaderet det sproglige rum med ønsker om at korrigere hvad der tales om og hvordan der skal tales.

Skandinaver er de mest usikre og ambivalente i mødet med "det fremmede" i Europa. Da vilde dyr blev for kedelige i zoologisk have i København i 1870 fandt den tyske importør af vilde dyr til Europa, Carl Hagenbeck, på at pirre danskeres skizofrene behov for vildskab ved at importere hele familier af "vilde negere". Men københavnerne blev skuffede da de vilde viste sig at tale tyske fordi de havde opholdt sig en periode i Tyskland inden de kom til Tivoli i København. Det hjalp dog lidt at kvinderne ammede offentligt (Rikke Andreassen [her](#) og [her](#)).

Det fremmede vil altid blive mødt af en uforløst ambivalens: vi elsker (tanken om) at blive pirret, men skræmmes og forvirres når mødet realiseres. Børn fra Vestindien blev i 1905 brugt som "vilde" i mangel af bedre, men skabte postyr på deres daglige tur med barnepigen fra plejefamilien til Tivoli ([Danmarkshistorien](#)). Tryllekunstens kernetrick, inattention blindness. Vi prøver at forstå "det nye" på vore egne præmisser. Hvis noget er for bizart til at man kan forstå det med sit eget verdensbillede, bliver det usynligt. Vi overser derfor let det vigtige, det centrale, nøglen, koden. Vi ved ikke at der er noget vi ikke ved før vi pludselig opdager det og febrilsk bagatelliserer det, for vi ved at vi ikke har sprog til beskrive det. Faktisk får vi overbevist os selv om at der ikke er noget vi behøves vide, og hvis der endelig var noget så er det ikke vigtigt.

Hverken Integrationsministeren eller sundhedsministeren har ønsket at indgå i dialog med de mange bekymrede sundhedsprofessionelle – tværtimod har de bagatelliseret og latterliggjort reelle sundhedsfaglige indsigelser.

Sandheden er at loven bevæger sig ind på et område hvor der i forvejen er enorme problemer med at sikre den lige lette adgang til sundhed både hvad angår forebyggelse, behandling og efterbehandling. Problemerne med adgang til sundhedsvæsenet for denne befolkningsgruppe er velbeskrevet i utallige rapporter, lige fra fødselsforberedelse til kræftdiagnoser. Det vidste flertallet bag loven som nu har bidraget til yderligere at forringe adgangen til sundhedstilbud for ca. 50.000 danskere med sprogproblemer.

<http://sundhedpaamitsprog.dk/>

Kejserens nye klæder – hvem har tøjet på?

Af uransagelige grunde er der ingen der har forsøgt at finde ud af hvorfor de 50.000 danskere, af anden etnisk herkomst end dansk, ikke har fået lært tilstrækkelig dansk. Faktisk er der så lidt vi ved om den befolkningsgruppe loven er rettet imod, at det næsten er en lov uden tøj på, men der er ingen der tør sige det højt. Faktum er at den svageste gruppe vi har i Danmark også er den gruppe vi ved mindst om, men det beskytter dem ingenlunde fra alligevel at blive gjort til genstand for fleste og mest avancerede juridiske spidsfindige krumspring i ministerierne og

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk

Biblen bogstaver børn Danmark Dansk Dialekter

engelsk esperanto Formidling fransk identitet

konsonanter Medier modersmål Musik Navne norsk Ord

ordbøger ordforråd oversættelse Plansprog religion

romanske sprog russisk Sjov skriftsprog sprogdød Sproggeografi

sprogkort Sprogpolitik sprogteknologi

svensk truede sprog tv tyrkisk tysk Udtale

Underholdning video vokaler

Arkiv	Resources
januar 2015	Ethnologue: Languages of the World
december 2014	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
november 2014	LL-Map: Language and Location
maj 2014	Minority Rights Group
marts 2014	OmniGlot. Writing Systems and Languages of the World
februar 2014	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
oktober 2013	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
august 2013	
marts 2013	
januar 2013	
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	
september 2012	
juli 2012	Bogstavlyd
juni 2012	Dansk sprognavn
maj 2012	Den danske ordbog
april 2012	Dialekt.dk
marts 2012	dk.kultur.sprog
februar 2012	Korpus.dk
januar 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOID)
december 2011	Ordbog over det danske sprog
november 2011	Ordned. Dansk sprog i ordbøger og korpus
oktober 2011	Sproget.dk
september 2011	Svenska Akademien
august 2011	Ø (Schwa.dk)
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	
februar 2010	
januar 2010	
december 2009	
november 2009	
oktober 2009	
september 2009	
august 2009	
juli 2009	
juni 2009	
maj 2009	

de mest politisk komplicerede diskussioner i mediernes. Der lovgives i et ekkoet mørkekammer for ikke engang politikerne har svaret på hvorfor der i det lille højteknologiske videnssamfund Danmark kan bo og overleve 50.000 mennesker, som ikke har et ordforråd der rækker til at komme på sygehus.

Patienterne henvist til Indvandrermedicinsk klinik på Odense Universitetshospital kan måske hjælpe os med at fylde dette skammelige men enorme hul i vores viden ud. En flygtning fra Marokko, boet i Danmark i over 20 år, taler perfekt dansk: "Jeg har brug for tolk selvom jeg taler dansk. Jeg kan ikke koncentrere mig om at fortælle om mine grimme oplevelser når jeg hele tiden skal lede efter ordene. Jeg bliver så træt, så går tankerne i stykker og mine ord bliver væk. Så får jeg hverken tænkt eller sagt noget. Derfor skal jeg have tolk". En 65-årig tyrkisk mand der har boet i Danmark i 40 år, fortæller om den største skam i sit liv: "Hvordan tror du det er at være nødt til at bruge tolk når man selv har været tolk engang?". En 45-årig somalisk mand vil ikke være uhøflig: "Jeg føler mig uhøflig og skammer mig når jeg ikke kan svare ordentligt på dansk. Så er det bedre helt at lade være med at svare". I utolkede samtaler svarer patienterne "ja" og "ja tak" af bare høflighed, men aner ikke hvad der snakkes om eller hvad beslutningen betyder for dem.

I nogle sammenhænge kan sprogproblemer sammenlignes med det døde barn, der bider de andre børn i vuggestuen for i det mindste at være lidt med i flokken: det er bedre med dårlig kontakt end ingen kontakt og det kan af sundhedspersonale opleves som om de bliver "bidt", men uden at forstå baggrunden for biddet og den der bider kan ikke umiddelbart gøre sig forståelig.

Det er ikke kun patienterne der har gavn af tolk, der er talrige rapporter om lægefejl som følge af sprogbarrierer. Det følgende er et citat fra en norsk læge som undersøgte en patient man mistænkte for en hjerneblødning:

"I am thinking about the Pakistani lady; she was quiet – very quiet. But, when we had this interpreter here, the words suddenly just welled forth. ... Because she smiled and did not speak, it was easy for people to think that she had had a stroke, she is a little stupid, she is inattentive. But, when she had an interpreter, I realised ... And when I saw her facial expression while she talked, you saw ... She was totally with it, intellectually adequate – it had no connection with that at all. ... But I did not realise this until the interpreter came"
(Hanssen).

At sprog er centralt ikke mindst når man er syg blev cementeret af en kæmpe undersøgelse I USA I 2009 med 30.000 patienter: Undladelse af nødvendig lægekontakt var stærkt associeret til manglende engelsk sprog og helt uafhængigt af andre faktorer såsom økonomi og social status i øvrigt (Shi et al).

Det politiske tankesæt bag tolkeloven er forkert og bygger ikke på viden eller i det mindste lidt fagligt input. Loven bygger på antagelser og forestillinger fra folkedebat og bruger som redskab en middelalderlig afstraffelses politik, som flygtninge kun kender alt for godt fra deres hjemland. Loven og dens præmisser korrumpere ordentlige fagpersoners integritet fordi dens grundide tvinger dem til at se mere på en produktionsorienteret nytteværdi end de humane værdier vi i århundreder har anset for danske.

Bus- og blomstersprog

Én af de mest opsigtsvækkende erfaringer klinikken har gjort er at andetsproget er et underligt løst sprog, der er strengt bundet op til de sfærer man har tillært sig det i: aktivering, børnehaven, gartneri, familie eller buschauffør. Ahmad har kørt bus i 12 år, talte dansk i bussen og sit hovedsprog hjemme med ægtefællen. Da Ahmad blev syg havde han ingen sprog, han kendte ikke til sygdomme og havde ingen danske ord for sygdomme eller organer. Ahmad følte det som et nederlag for han følte at han kunne tale dansk og alligevel blev han totalt afhængig af en tolk da blev syg, hvilket blev til et nederlag for ham og starten på en social deroute. Han talte bussprog, mens andre patienter taler et perfekt blomstersprog eller bilsprog med stort ordforråd mens de ikke ejer ordforråd på andre områder.

En fransk-arabisk indvandrer havde tre sprog: ét på arbejde som mekaniker (dansk), ét i kommunen (arabisk) og ét på sygehuset (fransk) afhængigt af hvor han havde det bedste ordforråd. En mandlig patient der havde arbejdet på et værksted det meste af sit liv havde kvaler med at finde sprogetonen overfor de kvindelige sygeplejersker på sygehuset da han blev syg: han talte et (mande-) værkstedsprog til dem og blev mødt med modvilje og en vis usikkerhed fra sygeplejerskernes side indtil det blev klart at det var det eneste sprog han kendte. Han var af den klare opfattelse at det var sådan man talte til hinanden i Danmark, mens det af etnisk danske professionelle blev opfattet som en stærkt grænseoverskridende sprogbrug.

En patient fra Mellemøsten havde arbejdet 12 år i Danmark, da han blev fyret og senere anklaget for at stjæle af pengeskassen i firmaet, der havde et elektronisk afregningsystem og kvitteringer, som patienten havde gemt i en mappe. Patienten blev frikendt i byretten, men dømt i landsretten og startede derefter en psykosocial deroute og havde svært ved at passe sin sygdom. Han forstod intet af hvad der foregik i retten: "Jeg forstod under 10 % af hvad de sagde, jeg mistede mit sprog da jeg blev fyret", men blev på intet tidspunkt spurgt om han havde brug for tolk. Hans høflige væsen og ordfattige svar tog man åbenbart for at være beskedenhed og ikke manglende sprogkunderskaber.

"Havde jeg vidst jeg havde ret til en tolk havde jeg selvfølgelig bedt om det. Jeg kan tale dagligdags sprog, men alt andet så hopper jeg helt af. Jeg er slet ikke skarp i dansk og jeg kan jo slet ikke retssprog. Jeg kan tale med mine arbejdskolleger, men ikke med en advokat. Jeg forstår ikke hvad de siger på retssproget. Jeg skammer mig over ikke at kunne tale dansk."

Sproget overfører ikke bare mening, men danner og modellerer mening. Sprog er ofte følelsesmæssigt bearbejdet og internaliseret på hovedsproget, men er ikke nødvendigvis lige så tilgængeligt på andetsproget. Kulturelle nuancer kan være kodet ind i sproget, bevidst og ubevidst, på en sådan måde at de ikke umiddelbart bliver udtrykt på andetsproget uden mellemkomst af en professionel tolk.

Da vi startede med videotolkeprojektet i Indvandrermedicinsk klinik, Odense Universitetshospital skete der noget bemærkelsesværdigt: De patienter vi havde fulgt gennem mere end ét år med simpelt tolkede "ja-nej-av" samtaler, fik pludselig et livligt, personligt og interaktivt sprog da de professionelle tolke på videotolkeprojektet kom til. Vi gik fra et simpelt unaturligt sprog uden personlighed til et personligt "normalt" sprog hvor de faktorer der var i spil i forhold til deres ofte komplicerede og følsomme helbredsforhold pludselig blev tydelige og dermed kunne inddrages i

undersøgelse og behandling.

Mange almindelige ord på ét sprog findes ikke på andre sprog, og kræver særlige tolkeerfaringer. Tolkning er en ekstrem form for multitasking som få nok forstår at værdsætte:

"People don't really know about interpreting.....the pressure we're under. Sometimes you don't know the word....sometimes they think 'cause you're bilingual, you're supposed to know everything in every single area of medicine, and it's kind of unfair....You're 'just bilingual', in their words....but they don't understand the whole scope of things...the whole stack of decisions you have to make when you're interpreting. How to respond, where to stand, how to speak. Interpreting it's not just saying the literal of what they're saying. Interpreting is making sense of it....those are two different things. In many cases it is the matter of not being worried about how to translate the particular term but rather, 'What is that person saying', or, 'What does that person mean'....and then try to approximate it as close as possible with a different structure, different type of sentence. That's where most of the difficulty is, that you have to come up with it very quickly".

En færøsk progørn

Indvandrermedicinsk kliniks færøske sygeplejerske oplevede at være tosproget på en anden måde. Der er flere måder at være dansksproget på: Da hun kom til Danmark for at fortsætte skolen var det tydeligt at de færøske børn kunne læse og skrive bedre dansk end de danske børn, men der var mange ord hun ikke kendte og endnu flere ord hun ikke udtalte på samme måde som danske børn. Det betød at selvom hun var bedre til dansk, så blev hun alligevel betragtet som udlænding. F.eks. turde hun ikke købe rugbrød fordi hendes rullende 'r' lød forkert i bagerbutikken, og hun måtte de første par år leve af franskbrød.

"Når man ikke har det helt 'rene' danske sprog, så går danskere i baglås", føler hun. "Bare mit navn, Arndis Svabo, er nok til at samtalen går i stå og når man så også har en accent så bremser det yderligere samtalen, mens jeg kan se at folk tænker over hvad det er for en accent. Man kan se og fornemme at der sættes et filter ind. Der er mange ting jeg stadig ikke kan ordne i en telefon selvom jeg taler perfekt dansk med normalt ordforråd – personen i den anden ende af røret tror ikke de kan forstå mig og opgiver samtalen inden den er kommet i gang.. Mit danske sprog bliver vurderet som et andet sprog, selvom det er dansk. Danskere kan ikke acceptere at andre sprog er ligeværdige og gradbøjer oven i købet andet sprog: fransk er f.eks. finere som andet sprog end arabisk. Man skal føle sig i et med sig selv og sit sprog sammen med andre – dét har jeg mærket selv med mit danske sprog og dét er hvad etniske minoriteter mangler."

To sprog betyder ikke to sprog

Forholdet mellem personens første sprog og eventuelle andet sprog er meget individuelt og er ikke velundersøgt, men er efter vores erfaringer formentlig af enorm betydning for at føle sig sikker og "hjemme" i det danske sundhedsvæsen. Mange af de patienter vi ser i klinikken har boet over 10 år i Danmark og har aldrig knækket den danske sprogkode. Desværre kan de fleste af dem beskrive at de led et sprogligt (og bogligt) nederlag allerede i sprogskolen fordi de hverken forstod meningen med at de skulle være der eller kunne koncentrere sig om det læreren talte om. Flere patienter beskriver hvordan de i afmagt kan være nødt til kun at sende kroppen i sprogskole, mens hovedet bliver derhjemme – læreren kan måske tro der sidder en hel krop i klassen men det er ofte ikke tilfældet.

Forskelle i opfattelsen af sundhed, sygdom og følelsesmæssigt velbefindende samt særlige forhold omkring stressoplevelse og hvordan det kommer til udtryk varierer med etnisk baggrund, opvækst vilkår og religiøse forhold, og de ord der anvendes for selv hyppige sygdomme kan variere meget indenfor relativt veldefinerede sprog. På fransk er det f.eks. helt uøret at sige "kræft" ved Middelhavskysten, hvor man i stedet siger "jeg er træt", mens det i det nordlige Frankrig er normalt at sige kræft. På sproget hmong findes der slet ikke noget ord eller en vending for kræft.

Tosprogethed (nationalt og individuelt) ses ofte som et problem, næsten et handicap og anses for at være årsagen til sociale, økonomiske og uddannelsesmæssige problemer, og nationalt set er det kædet sammen med konflikter og social uro ([Barker](#)). Det er imidlertid ikke sameksistensen af to sprog der er årsag til krige men derimod fattigdom, religion, autoritære regimer og skæv udvikling der er årsagerne ([Fishman](#)). Alligevel får tosprogetheden skylden, selvom det er omvendt: sprogproblemer er en følge af lav uddannelse og social arv.

Nogle kalder det sprogangst (skizoglossia) fordi tosprogede føler deres eget første sprog ikke passer eller matcher så godt med den høje standard andetsproget tillægges af majoritetsbefolkningens sprog. To sprog er ikke ligesom med en tohjulet cykel: man kan have forskellige kompetencer på hvert af sprogene man behersker, men det betyder ikke nødvendigvis at man har to fuldt funktionelle sprog – snarere 3/4 sprog tilsammen, sådan som det kan være tilfældet med børn der flygter med deres forældre. Som en 14 årig dreng, barn af to krigstraumatiserede forældre, sagde: "Jeg ville gerne være ingeniør, men det er jeg ikke dygtig nok til, og så ville jeg gerne være politibetjent, men det er mit sprog nok ikke godt nok til".

Nogle opfatter ligefrem tosprogethed som ét sprog lig med førstesproget eller ligefrem modermalet. Spørgsmålet er om man i stedet for ét-menneske-to-sprog i virkeligheden skaber en to-sprog-to-mennesker situation og låser den enkelte indvandrer fast i en sproglig spændetøje med to ubrugelige halvt udviklede sprog? Som stemningen er aktuelt i f.eks. Danmark fremtvinger man med sin stædige sprogbarbarisme en social ulighed ved at fastholde flere generationer af flygtninge/indvandrere i sprogligt armod med to halve sprog. Sikring af ligevaldighed i begge sprog for tosprogede kunne, som nævnt, i virkeligheden ses som netop det værktøj der kunne ophæve noget af den sociale ulighed, der kommer af at være en minoritet. En immigrant der kom til Canada som 13-årig skrev i sin dagbog:

"Jeg venter på det spontane flow af indre sprog, som plejer at være mit aftensprog med mig selv....der kommer intet. Mit polske sprog er på ingen tid skrumpet ind fordi jeg ikke bruger det. Mine polske ord kan ikke bruges til mine nye oplevelser....på engelsk har ordene endnu ikke fundet vej til de lag i min psyke hvorfra mine private samtaler med mig selv stammer fra". (Eva Hoffmann i [Barker](#)).

Som et kuriosum kan ensprogede der har med tosprogede at gøre blive smittet af de tosprogede, som den læge der henviste en afrikansk patient til undersøgelse i Indvandrermedicinsk klinik med diagnosen: "Multiple African symptoms"

Krigen går aldrig væk

"De egentlige kampe starter når krigen er slut", sagde en flygtning til os. Man holder tilsyneladende aldrig op med at leve i konstant flugt resten af livet når man én gang har oplevet at verden er et usikkert sted :

"Da jeg ankom til Danmark havde jeg fysisk efterladt krigen i Irak, men i mit sind var soldaterne stadig efter mig, jeg var stadig sulten og min frygt og min dybe mistro og usikkerhed gjorde at jeg ikke kunne indgå venskaber eller lære nyt sprog. Jeg troede krigen var slut da jeg forlod Irak, men jeg kan se nu at for os der overlevede krigen og kunne flygte, så er krigen ikke slut, måske slutter den aldrig, selvom vi ikke kan høre bomberne i andet end vore mæreridt".

Not only is the sound, colour and smell of war the same. The fear of war is also the same:

En forælder i en familie af afrikansk herkomst bosat i en mindre landsby under integrationspakken fortalte om at familien og ikke mindst børnene blev chikaneret af en gruppe unge hætteklædte drenge på scootere udenfor deres hjem og med natlige stenkast mod ruderne og tilråb. Da vedkommende blev spurgt om hvad der kunne gøres for at hjælpe familien var svaret: "Jeg ved ikke hvordan vi skulle kunne flygte ud af denne by. Vi har ikke råd til at flygte igen og jeg ved ikke hvor man skal flygte hen her i Danmark".

Det ubehagelige ved krigstraumer er at 1/3 aldrig kommer over dem og forfølges af dem resten af livet. Ind i mellem kan de dæmpes af arbejde, men de vil altid være der og er for de værst ramte lige som at have 33 TV kanaler kørende i hovedet på én gang: "Hvis du ser noget i fjernsynet du ikke lide, så kan du bare slukke for det", sagde en patient, og fortsatte: "Men jeg har ingen fjernbetjening og programmerne starter bare af sig selv". En anden var mere kontant: "Jeg kan ikke bare trykke på 'delete'-knappen og slette mine erindringer".

A doctor's story

Ofte må man som flygtning slås med mange uvante modstandere : "Jeg føler jeg er i krig på mange fronter uden at vide hvem min fjende præcis er. Én dag kan det være kommunen der kommer med en ny ide eller en ny sagsbehandler, en anden dag kan det være en ny lov, og en tredje dag kan det være min sygdom og behandlingen jeg skal slås med.", sagde en hiv smittet mand fra Centralafrika.

Netop hiv sygdommen kan være omgærdet af mystik og tvivl, som kan være en udfordring for en læge med en vesteuropæisk naturvidenskabelig tilgang støttet af en sikkerhed for at patienter mestendels tror på deres læge: "It is a doctor's story, they say that I am HIV positive, I have virus in my body, and I have to treat it the rest of my life, but that this virus will not be killed or go out of the body. I have to listen to the doctors, I don't know if it is a real story or not, but what can I do?", sagde en engelsktalende hiv patient da han blev spurgt om hvad han vidste om sin sygdom, mens en afrikansk hiv-patient havde det særdeles svært med at starte behandling da det for vedkommende var forbundet med noget helt andet end hvad lægen troede:

"...I was thinking in my head, if I start taking medication, it will be like a death sentence....when you take medication you will die ..even faster, I heard about it, in Africa, ...if you take the medication they are getting rid of you.....they give you medication so for you to die early. So I was still having it in my head, even if I went for counseling." (Citerer fra kommende masterafhandling ved Rogers Twesigye, Syddansk Universitet).

Tolkes største udfordring er at de udover den direkte sproglige oversættelse også skal være kulturformidlere og kulturmediatorer på områder som de ikke nødvendigvis har detaljviden om. I en bestemt asiatisk kultur er det almindelig folkeviden at man kun må blive opereret i alt seks gange i sit liv og man skal derfor være påpasselig med ikke at spille sine operationer på mindre skavanker eller på operationer med stor risiko – det er imidlertid ikke en indstilling man diskuterer med lægen, men derimod en drøftelse der tages i familien, og dermed kan tolken kun "oversætte" ved at have kendskab til denne folkeviden eller ved at have erfaring nok til at spørge om baggrunden for at en patient f.eks. afviser operation eller behandling. På afrikanske sygehuse er

der ofte mangel på ilt, og man reserverer derfor ilt til de mest alvorligt syge, men dermed i denne kontekst, også dem der har højest risiko for at dø. Her er der en folkeviden om at ilt slår patienter ihjel hurtigere, og det er en viden som man ikke deler med lægen på samme måde som at hiv medicinen skulle slå hiv patienter hurtigere ihjel.

En flygtning er en person der har mistet alt undtagen sin accent

En 35-årig afrikansk flygtning sagde til os i klinikken: "Man skal forstå hvordan det er ikke at blive forstået for at forstå det." "Én ting er en lille lov med alvorlige konsekvenser for helbredet, noget andet er at lovens præmisser afslører en afgrundsdyb uvidenhed om, og mangel på respekt for, hvor meget sproget betyder for livskvalitet, velvære, tryghed, integration og sygdom. Tryghed er at vide at man kan sige hvad man gerne vil.

Det ordforråd der tager længst tid at tilegne sig er det sprog der hører til at være morsom, underfundig og ironisk. Det er også det sprog der er tilknyttet komplicerede følelser, erindringer, sammensatte behov, skam og ikke mindst symptomer, seksualliv, krop og sygdomsbekymring. Endelig er der en endnu sværere del af sproget, der handler om at få sin vilje, trygle om hjælp, skælde ud, overtale og overbevise. Det grænser til langsom kvælning ikke at kunne sige hvad man gerne vil hvis man føler sig direkte misforstået, hjælpeløs, uretfærdigt behandlet eller bare skal have en akut tid hos lægen pga. ulidelige øresmerter. Det kan tit give anledning til problemer fordi det ofte kommer til at virke som "gadedrengsprog" når der skældes ud med et sparsomt ordforråd. En helt særlig sproglomme er opstået blandt unge af anden etnisk herkomst, hvis eneste kilde til at tilegne sig et dansk ordforråd omkring krop og seksualitet er gennem pornofilm, hvis begreber pigerne udelukkende tilegner sig gennem drengene.

At leve et uleveligt liv

"Refugees inhabit a divided world, between a country in which they cannot live and a country which they cannot enter", skriver [Eyal Weismann](#). En afrikansk flygtning sagde:

"Hvis integrationsministeriet var en person så ville jeg have forlangt at få en samtale med vedkommende. Så ville jeg have råbt al min vrede ud. Desværre siger de at integrationsministeriet er et system....man kan ikke lov at sætte sig ned sammen med det der de kalder systemet og tage en en-til-en samtale hvor man kan forklare nøjagtig hvad det er man går igennem og spørge ham/hende om de vil hjælpe med at gøre noget ved situationen....udefra er systemet demokratisk og omsorgsfuldt, men egentligt er det ondt og diskriminerende når man kender det indefra....det efterlader én død indeni."

Angst og dobbeltliv

Afrikanske hiv positive patienter lever dobbelt så hyppigt som etnisk danske hiv patienter i hemmelighed med deres sygdom, og det vides fra flere undersøgelser at netop dobbelt liv er hårdt og medfører stressfølelse, koncentrationsbesvær og forstærker isolation. I virkeligheden er der desværre ikke bare tale om dobbelt liv men om et komplekst socialt regnestykke med mange parallelle liv og hvert deres sprog. Det er en kunst at holde styr på at være afrikaner, hivsmittet, stigmatiseret, sprogskolelev, ydmyget, gartnerpraktikant, familieoverhoved, krigstraumatiseret, funktionel analfabet og uønsket gæst. Det kræver mange computere der skal køre samtidig for at korrigere sprog, dæmpe vrede, undertrykke ydmygelser, tilpasse ord og oversætte mellem swahili, fransk og dansk.

Det kan ingen holde til og alligevel gør flygtninge det, for det er deres eneste chance: "Når jeg skal være rigtig stærk tager jeg min metalskjorte på....så kan børnene ikke se hvor bange og ked af det jeg er", sagde en forælder. Mange kan direkte indrømme at de er stærke og svage på én gang: "Jeg kan ikke engang passe på mig selv, men mine børn skal ikke opleve det samme som jeg, og dér er jeg stærk". Flygtningeforældres ofte kaotiske oplevelse af store ansvarsbyrder udtryktes af en mellemstlig patient: "Jeg har smerter i maven, kvalme, svimmel og er altid bange for der skal ske mine børn noget. Jeg sover aldrig og lægerne i Danmark er ikke dygtige".

Det er skamfuldt for forældre at se børnenes reaktion på at forældrene ydmyges økonomisk, sprogligt og socialt som minoritet i Danmark: "Små børn spiser brød, men store børn spiser hjerter", sagde en patient med 5 børn, der efter nogle år i Danmark gradvist så hvor svært deres forældre havde ved at finde sig til rette i det nye land.

Sprogets sorgfaser

Ligesom sorgreaktionen har sine faser, så har sprogtilegnelsen sine "sorg"-faser: den indledende kulturelle eufori varer 1-3 måneder hvor man er sprogligt udødelig og alt kan lade sig gøre, afløses af en opadgående læringskurve på 2-3 måneder hvor man får et indkøbs- og arbejdsprog, som afløses af en uendelig lang fase (0-85 år) hvor det gradvist går mere og mere op for en hvor stort et ordforråd man mangler og hvor umulig en opgave det vil være at tilegne sig et andetsprog på højde med førstesproget. I denne fase er man kronisk paranoid og angst fordi man inderst inde har erkendt at man aldrig bliver sikker på at kunne kontrollere en samtale, få opfyldt sine behov eller overhovedet sige hvad man mener på den måde som man gerne ville sige det. Man er heller ikke sikker på hvad der bliver talt om, og den nærende angst bevirker at hverdagsamtaler hyppigt fejlfortolkes, hvilket medfører unødvendige konflikter, sammenstød og isolation.

Da man ikke har helt styr på indholdet af samtalerne prøver man i stedet at få styr på det der kan ses: mimik, latter og blikke, og inden længe er man så træt i hovedet at man forlader sig på at tolke samtalen gennem fagter og gebærder i stedet for sprog og indhold. Hver dag vokser der helt nye sprogræder op af jorden, enten fordi man bliver syg, får en parkeringsbøde, skal købe en ny stjerneskruetrækker eller fordi man skal skælde ud for første gang på andetsproget.

Angst æder sprog

Usikre og bange patienter falder tilbage på deres modermål, udtrykker sig i vage vendinger, er svære at forstå og svære at behandle. Usikre læger og sygeplejersker har svært ved at være tålmodige og lytte. Oplevelsen af mærkelige hændelser eller uventede handlinger fra lægens side fører til usikkerhed og svigtende tillid til lægen fra patientens side. Mistillid er vist at have sammenhæng med lav patienttilfredshed, dårligere compliance/adherence til undersøgelsesprogram og behandlinger, lavere selvurderet helbred, mindre villighed til at søge professionel hjælp

og dårligere kvalitet i forholdet til den praktiserende læge og andre behandlere ([Halbert et al.](#), [Hsieh et al.](#), [Suurmond et al.](#)).

Akutte indlæggelser på sygehus er altid dramatiske, men det dramatiske element forstærkes af sprogbarrierer: Hvis der er sprogbarrierer indlægges patienter primært hyppigere på forkerte afdelinger og der ordineres flere og dyrere undersøgelser – specielt hvis der er tale om akutte mavesmerter, hvor der erfaringsmæssigt kan være tale om mange forskellige, og ikke-akutte, tilstande og derfor meget sproglig kommunikation involveret før lægen kan stille de sandsynlige diagnoser. Omvendt er der ikke denne forskel når der er tale om akutte brystmerter, hvor alle får lavet de dyreste undersøgelser med det samme fordi der er tale om få, men relativt set mere livstruende, tilstande og alle tilbydes de samme undersøgelser. Problemet er bare at på mange sprog skelnes der ikke mellem det øverste af maven og brystkassen når der er tale om en akut tilstand, og dermed bliver mange patienter med uskedelige sygdomme, men akutte symptomer, hyppigere mistænkt for alvorlig hjertesygdom ([Dansk hjertestatistik 2010](#)).

Livet starter ikke ved grænsen

Siden Indvandrermedicinsk klinik på Odense Universitetshospital startede for 3 år siden, for at forsøge at bedre behandlingen af fremmedsprogede og tosprogede patienter, har lægekunsten og sygeplejen gradvist måttet vige for en helt anden og mere basal kompetence: kunsten at føre en samtale i venlig nysgerrig vekselvirkning til gensidig glæde. Kroppofattelse, metaforer, opfattelse af sygdom og sundhed, egenomsorg, tryghed, tillid, tilhørsforhold, integration og livsenergi er på forunderligvis knyttet sammen af og begrænset af sproget. "Alle mennesker er sammensat af historier: der skal lyttes til dem, før noget kan blive godt", sagde Abraham Verghese i et interview i Politiken d. 12.9.2009. Desværre kan det ofte være svært at komme til orde på andetsproget, som en patient udtrykte det: "Det eneste jeg har af værdi er min livshistorie, men den er der ingen der vil høre i Danmark". Og selv en god tolk er ikke god nok: "Bare jeg kunne tale dansk, så kunne jeg med mine egne ord fortælle min livshistorie. Det bliver aldrig det samme med en tolk", sagde en 45 årig flygtning fra Bosnien, der efter 10 år i Danmark havde givet op over for det danske sprog.

Dialekter kan være til besvær i Danmark, men på andre sprog er der tale om mere end bare udtalen af ord. På nogle sprog er dialekter så forskellige at mange ord skal tænkes igennem for betydningen skal afstemmes med tolken: "Når jeg bruger denne tolk skal jeg tænke over og lede efter ord ligesom når jeg skal lede efter de danske ord. Mine ord kommer ikke fra hjertet, men fra hjernen".

Det kan lige frem opleves ganske forvirrende og forstyrrende for nogle at der er tolk tilstede: "...jeg ville ikke være tryk med endnu en person i rummet...og så endnu en fremmed...så ville det være ligesom at tale med to fremmede på én gang: både lægen og tolken", fortalte en kvindelig patient med besvær med at holde på urin ([Doshani et al.](#)). Eller, som [Alice Chen](#) siger:

"When you are talking about a medical encounter with an LEP [Limited English Proficiency] patient, there are actually four languages present—English, the medical language in English, the second language, and the medical language in the second language . . . very few people have that whole repertoire at their disposal."

I nogle sammenhænge er det sikreste at anvende familietolke som, formodes det, ikke sladrer. Men det er ikke uden omkostninger at ville beskytte sig mod at personlige oplysninger misbruges: "Hvis jeg har tre problemer så nævner jeg kun de to for lægen fordi jeg ikke tror jeg kan forklare det hele gennem min søn og det sidste problem kan jeg ikke sige til en fremmed tolk. Hvordan kan lægen så sige: "jeg forstår dig rigtig godt" når jeg nu ved at det jeg siger ikke hænger sammen? – sagde tyrkisk patient der bruger sin søn som tolk.

Selv når alle sproglige, sociale og psykiske forhindringer er ryddet af vejen, så kan det alligevel være en stor opgave at fortælle sin livshistorie: "Selvom du gav mig alt papir i verden, så ville der ikke være nok til at fortælle hele min livshistorie", sagde en patient da vi første gang bad hende fortælle om sit liv....men hun gik alligevel i gang.

Den sproglige udpakning

"No arts, no letters, no society, and worst of all, continuous fear and danger of violent death; and the life of man solitary poor, nasty, brutish and short", skrev Thomas Hobbes i Leviathan i 1651 om livet som flygtning. I 2010 er det ikke rykket meget ved den situation: "Jeg er så bange for at blive glemt fuldstændig i Danmark – måske forsvinder jeg og bliver aldrig fundet", sagde en mor til fire børn flyttet fra Bosnien. En datter til en afrikansk kvinde sagde:

"Det er som om min mor aldrig forlod Afrika. Det er det sørgelige ved immigration: fornemmelsen af at være strandet. Hun var til stede i vores hjem som en stille eksistens i sin egen verden. Vi kendte hende knap, og hendes krop var som en strandet sjæl. De lever isolerede liv....og har aldrig fået pakket følelsesmæssigt ud."

Pixisprog 2.0

"Mit største ønske er at mit liv i Afghanistan bliver en side i en lukket bog, som jeg har glemt og lagt væk," var der én der ønskede, mens en 34-årig mor fra Libanon med 3 skoleøgende børn sagde:

"Jeg føler mig som en dum og elendig mor fordi jeg ikke kan læse de der små bøger for de mindste. De kigger på mig når jeg staver de små ord og siger: Mor altså, du er jo analfabet. Hvis jeg skal have det godt i Danmark vil jeg lære dansk, men sagsbehandleren vil have mig på et værksted."

En anden patient udtrykte klart hvordan det opleves at være analfabet i et videnssamfund: "Hvorfor skal jeg lære et nyt sprog, når jeg ikke engang kan stave mit eget navn på mit eget sprog endnu?". Hvis man aldrig har gået i skole og altid har passet geder eller hjulpet mor siden 6 års alderen, så er sprogundervisning en sisyfosopgave som bidrager til meningsløsheden og skaber en kaotisk dødsdømt sprogindlæring fordi formålet er åbenlyst forkert uden basis i den enkeltes virkelighed. Men det hele falder til jorden fordi alfabeter kommer fra Mars og analfabeter kommer fra Venus. Det er som om analfabeter frit kan bytte rundt på årsag og virkning, tid og sted og strategi handler om at overleve til i morgen, mens ethvert traditionsbrud er angstfremkaldende. Hvordan skulle en analfabet kunne forstå

nødvendigheden af at tilegne sig endnu et sprog eller ny viden, når de ikke engang tænker over at man har tilegnet sig et førstesprog? Jackson skriver i "[The politics of storytelling](#)" fra 2002 om migrantlivet:

*"Livet leves ad hoc, startes forfra hver dag, smertefuldt stykket sammen af et par beroligende illusioner...
For at komme gennem dagen, eller de søvnløse nætter, sætter man ikke fokus på hvad er sandt,
meningsfuldt eller logisk korrekt...fokus er på hvad der virker, hvad der nytter lige nu i dag for at overleve...
Kultur, værdighed og nationalitet er luksus som man ikke har råd til"*

Hvem er det der er analfabet?

Den største fejl vi begår, er måske at antage at jo længere uddannelse man har, jo bedre forstår man hvad det er at være analfabet. I virkeligheden kunne man påstå at det er de professionelle, som er de virkelige funktionelle professionelle analfabeter, når de på forhånd beslutter sig for, på et uprofessionelt grundlag, at der er en sprogbarriere og/eller en kulturbarriere som gør deres viden uanvendelig/ikke-kommunikabel. Dermed diskvalificerer de deres professionelle kundskaber til fordel for en primitiv forudtagethed som ikke har en faglig begrundelse. De holder op med at være professionelle og bilder sig selv ind at deres normale viden ikke duer bare fordi der er et sprogproblem eller de opfatter en eller anden kulturbarriere – det er formentlig en af de hyppigste fejl sundhedsprofessionelle begår.

Patienterne gør jo egentlig bare det de er bedst til: de siger hvad de føler og mærker og forventer naturligvis at lægen med sin høje uddannelse forstår at "oversætte" klagerne til lægesprog og diagnoser.

Læger er uddannet til uanset patientens herkomst at behandle alle patienter lige, men fordi de sætter et etnisk sprogfilter ind smider de deres professionelle ballast væk og fylder hullerne i deres viden ud med bekvemme antagelser. De forlader sig på folkevid og lommeuld med besynderlige, men bekvemme, diagnoser som "etniske smerter", "kulturchok" eller ligefrem "kulturel inkompatibilitet" som en neurolog skrev om en patient.

Dét man mangler ord for, og egentlig slet ikke forstår, erstatter man med pseudobegreber, som på overfladen giver sig ud for at have en indforstået mening, men ved nærmere eftertanke afslører en afgrundsdyb uvidenhed.

Begreberne gentages imidlertid og anvendes i flæng af de professionelle så ordene til sidst får deres eget liv og formerer sig som et andet sprogvirus. Det man ikke ved man ikke ved, erstattes med noget man forstår. Hvis der endelig skulle eksistere en særlig etnisk smerte, så har denne patient et bud på det: "Jeg føler det som om jeg går på tænde strygejern" – det viste sig dog ved nærmere undersøgelse at være nervebetændelse som følge af sukkersyge.

Nogle patienter kan ikke i deres sociale kredse sige at de går til behandling på f.eks. Odense Universitetshospital eller Kolding sygehus fordi det er der man kommer når man er hiv smittet. Det betyder at de må finde på et spind af nødløgne, som de selv har svært ved at holde rede på. Det er heller ikke smart at tale om at man har det psykisk dårligt, hvis ægtefællen også har det psykisk skidt, for så tager kommunen børnene, som det er rygtet i Vollsmoseområdet. Det giver nogle sproglige udfordringer for tolke og for læger fordi der anvendes meget indirekte begreber, som skal læres og kendes for at kunne opfanges. Det kræver ekspertviden at manøvrere i sådanne sprogfelter hvor man som behandler hurtigt kan komme galt af sted og miste patientens tillid ved at spørge for direkte.

Hvem er analfabet?

De svære og hemmelige koder

Der er meget der skal læres før alt bliver godt. Men det sværeste er koderne, dem der kommer ind med modermælken og i børnehaven, i skolen, fra venner og kolleger, fra familien og medierne. Der er på en gang for mange og ingen valg som flygtning, som en patient beskrev de alt for mange krav og ubrudte koder i det nye land: "Mit liv er som en rundkørsel med 1000 afkørsler, men jeg ved ikke hvilken jeg skal vælge – Der er ingen vejskilte i min rundkørsel. Du (lægen) har kun 3 afkørsler".

Der er mange usynlige regler og praktikker der skal afkodes. Er man født og opvokset i Danmark med bedsteforældre, forældre, legekammerater, skolevenner og arbejdskolleger kender man de fleste. Som flygtning fra

Etiopien med to års ophold i Sudans ørken ved man ikke at bøgerparketgulve tager skade af at der tørres tøj på dem og man ved heller ikke at en gratis 1500 liters kummefryser fra genbrugspladsen hvor man er i aktivering, bruger mere strøm end en kontanthjælp kan trække ("Jeg vidste jo ikke el kunne tælle", som patienten sagde).

Der er ord, begreber, ting og love man ikke kender eksistensen af, og selv om man kendte eksistensen af dem ville man alligevel ikke vide hvilken betydning de kunne have økonomisk, juridisk eller socialt. Mange starter forfra på livet i det nye land, men smider i den proces også anvendelig viden ud: en gravid mor til fire spurgte os i klinikken: "Hvordan ved jeg at jeg skal føde her i Danmark?" – underforstået at selv tegnene på at fødslen er i gang er lavet om for indvandrere.

En patient der følte sig misforstået i det danske sundhedsvæsen rejste til et mellemøstligt land med 15.000 kr, som hun havde lånt i det private indvandrerbankmiljø, for at få en ordentlig lægeundersøgelse. Desværre rakte pengene ikke til den helkropsskanning hun havde planlagt, så hun måtte nøjes med et røntgenfoto af kraniet, en serie blodprøver og et hav af piller og injektioner. Da sygeplejersken på den private klinik gav hende injektionerne bemærkede hun at det var nogle særdeles høje doser patienten var blevet ordineret. Hun spurgte derfor patienten hvor hun kom fra og da patienten sagde at hun kom fra Danmark bemærkede sygeplejersken: "Nå, men så er det en dansker dosis du får. Så har du lidt at stå imod med deroppe, hvor det er så svært".

Herfra min verden går

Det er vigtigt at gøre sig klart at der findes to slags samtale når der er sprogbarrierer. Den hyppigste og typiske samtale er ordfattig og overfladisk, styret af lægen og med få eller ingen modsøgsmål fra patienten. Samtalen handler typisk om omstændigheder mere end indhold, og patienten forstår typisk under 10 % af hvad der tales om. Vi har flere eksempler fra klinikken på at patienter efter en, ifølge lægens opfattelse, god tolket samtale, panisk kontakter tolken privat om aftenen samme dag for at spørge: "Hvad var det lægen sagde? Hvad skal jeg opereres for? Er det ikke farligt?".

Den sjældne samtale er samtalen hvor behandleren beder om at få beskrevet problemer, holdning, følelser og symptomer præcist og detaljeret (tid, sted, anledning, forløb etc.), og hvor behandleren har afsat tid til det. Så opdager man at patienterne ofte er usikre på selv almindelige ord og begreber, det samme er tolken, og der kommer modsøgsmål, opklarende spørgsmål, diskussion om begrebets betydning på forskellige sprog. "...To know another language is the best and most exiting way of discovering the strengths—and limitations—of the one with which one has grown up...", skrev AS Byatt i *The Times* i 2006. Den opfattelse står i oplagt kontrast til det danske undervisningsministeriums opfattelse af tosprogethed: "tosprogede børn er børn, der har et andet modersmål end dansk". I bedste danske herfra-min-verden-går ånd opfattes det, i Danmark, som problematisk at man har et andet sprog end dansk.

For de fleste er det dog trods alt en slags medicin at fortælle og tænke over livshistorien, og den medicin skal åbenbart indtages regelmæssigt: "Intet kan stoppe mig i at komme her (i Indvandrermedicinsk klinik)", sagde en bosnisk flygtning og fortsatte: "Jeg vil hellere stikke fingrene i stikkontakten end rejse tilbage til mit hjemland".

Menneskeskrald

Eksil er ental, hvorimod en flygtning normalt tænkes som en anonym del af en stor grå masse – denne sproglige og erkendelsesmæssige finurlighed afspejler den respekt vi lægger i et aktivt personligt valg. En person i eksil synes at have taget et valg, mens flygtningen på engang udtrykker en hjælpeløs kollektiv beslutning og en næsten lemningagtig følgen med (flygtninge-)strømmen. Zainab Salbi kalder det *The language of sterility*: flygtninge, voldtægter og dræbte i krigen er bare tal og masser.

Inger Støjberg er ophavskvinde til mange tankevækkende citater, med ekko fra folkedybet. Bl.a. var hun hårdt presset i TV avisen i en sag om sygedagpenge nødt til at gribe til det ultimative sproglige politikervåben, ministeren som forsvarer for den lille mand i klemme, da hun kom til at sige, at "...nu skal vi jo lige huske at der trods alt også skal være plads til mennesker i systemet". Vi har så uendelig svært ved at få flygtninge/indvandrere til at blive til andet end en grå/sort masse karakteriseret ved terror, tristhed og tørklæder. Flygtninge/indvandrere er nemmest at håndtere sprogligt og forståelsesmæssigt som en masse og vi er egentlig ikke interesserede i at de definerer sig som individer, for så skal der pludselig være plads til dem.

I vores uafklarede sproglige skizofreni forlanger vi på den anden side at de opfører sig som individer, lærer sprog, tager en uddannelse, smider tørklædet og senest har det været nævnt at integration var utidssvarende, nu skulle de assimilere sig (men til hvad?) Budskaberne harmonerer ikke, og det sender netop de bevidst ulogiske, dehumaniserende og tvetydige signaler som flygtninge er så vant til fra deres hjemlande og som gør tosprogede usikre og utrygge på hvad de skal gøre og ikke mindst hvad de ikke skal gøre.

En patient sagde: "I Danmark har jeg lært at mennesker har værdi – helt ærligt, det vidste jeg ikke før jeg kom til Danmark. I mit hjemland smed vi mennesker ud ligesom man smider skrald ud i skraldespanden". Det er den samme bevidste taktik, der på den ene side tvinger flygtninge til afhængighed af myndigheder pga. stramninger i den sociale lovgivning, asyladgang, tolkeloven og familiesammenføring og på den anden side kræver at de er uafhængige og selvstændige. Også her kræver det overmenneskelige sproglige kompetencer at manøvrere som ubuden gæst mellem de uforligelige krav.

Tryghed, sikkerhed og egenomsorg

"Der er intet andet end tryghed i Danmark, men jeg føler mig ikke tryk. Der er ikke andet end utryghed i Irak, men der føler jeg mig tryk", sagde en 38-årig torturoverlever da han blev spurgt om han føler sig tryk i Danmark. En

anden sagde: "Jeg er glad i Danmark, men ikke glad for mit liv i Danmark". Tryghed og glæde ser ud til at handle om andet og mere end fravær af granater. Vi ser netop nu en tendens til at ældre flygtninge rejser hjem igen fordi de ikke føler der venter en tryk alderdom forude i Danmark.

"I mit hjemland sagde man ikke "jeg tror" eller "jeg vil" før man var mindst atten, så er det altså svært at skulle til at gøre i Danmark, når man aldrig er blevet spurgt om det før."

"Har du prøvet oplevelsen af at ikke engang din egen mor kan beskytte dig? – så er der jo intet der er sikkert her i verden. Kender du den følelse at ingen kan hjælpe dig udover loftet over dig som – måske, måske ikke – holder bomberne ude. Jeg lever et uleveligt liv."

Et midaldrende ægtepar bosat under integrationsloven i en meget lille landsby følte sig socialt og sprogligt isolerede og sagde "Vi vil bare så gerne flytte til Odense så vi kan være sammen med vores medmennesker." Bare et enkelt ord kan her beskrive deres livskvalitet, isolation, afmagt og hvor små behov man kan have i livet. Andre ønsker kan være rungende simple, ydmyge og kortsigtede på én gang: "Det eneste jeg ønsker er at mine børn ikke skal opleve det samme som jeg, og at jeg kan få lov at sove et par timer i nat" Det dog indtil videre mindste, og samtidig det sværeste, behov at opfylde var dog følgende udtryk til en sygeplejerske i klinikken: "hvis bare du kunne gøre mig glad én time hver måned".

Tavshedens sprog – det sidste våben

En patient blev henvist til klinikken på mistanke om psykisk lidelse, men patienten havde ikke talt til eller med nogen i flere år, og det var svært at få rede på symptomer og hvad problemet egentlig var. Datteren var med til samtalen og agerede "tolk" på den måde at hun følte sig sikker på at hun vidste hvad moderen mente og følte. Datteren talte udmærket dansk og var velformuleret. Sygeplejersken der tog imod patienten ved første samtale insisterede på at se direkte på patienten mens hun stillede sine spørgsmål: "fortæl os om dit liv, fortæl os om dine problemer og fortæl os hvorfor du har valgt at være tavs". Efter at datteren havde svaret for moderen i 10 minutter sagde moderen pludselig: "Jeg kan bedre fortælle min historie selv", og så talte hun i over en time om sit liv, sine traumer og sin skam. Datteren havde aldrig hørt det før, men det gav mening både for hende og for moderen.

Gips, babyer og rundkørsler

Kroppen er måske et arkiv for følelser og traumer, når hjernen giver op eller er på overarbejde. Robert C Scaer skriver i *The body bears the burden* at "The brain may be confused and unable to recall specific events but the body remembers and bears the burden". Byrden er ofte meget stor og tung: "Der er så meget inden i mig at jeg tror jeg må tage det meste med mig i graven. Den sten jeg har i hjertet er så tung at jeg ikke tror jeg kan kaste den væk" (Kvinde fra Bosnien). Oplevelsen af fysisk splittelse er ofte pinagtigt tydelig for patienterne: "Jeg har et stort sår i mit hjerte. Selv når jeg leger og griner med børnene, så er det bare falsk – mit sår er der indeni og resten er tomt".

Det er et gennemgående træk at patienterne har besvær med tyngden af deres krop. Det kan være svært at bære både hoved (bekymringer) og krop (smerter, følelser og traumer) på én gang. "Sarah er bare et navn – der er ingenting indeni. Sagsbehandleren skulle prøve hvordan jeg havde det – bare een dag, ikke mere – så ville hun bedre kunne forstå mig og hjælpe mig. Alt hvad jeg beder om er at få hjælp til at komme på benene igen, jeg er væltet, men kan ikke selv rejse mig." Sådan sagde en 32-årig hiv smittet afrikansk mor, mens hun så ud fuldstændig sådan som hun beskrev sig selv: en 86-årig der var faldet på badeværelset på plejehjemmet og ikke kunne rejse sig.

Eller på en anden måde: "Jeg føler mig som en meget gammel læderfodbold, der er blevet sparket rundt hele dagen, nu er den så slidt og flad at den ikke kan pustes op længere", og "Jeg føler mig som en sodavand uden brus". Dualiteten i kropsofattelsen er ofte tydelig og har næsten antaget maskinel karakter: "Jeg hader min krop – alt i den er slidt og gammelt. Der er ingen der kan skifte mit liv ud – jeg har prøvet alt, men intet virker". Tolkelovens usynlige men alvorlige konsekvens udtrykkes af denne patient: "Jeg føler mig som menneske nr. 2 – alle I andre er nr.1".

For andre er det mindre interessant om man er nr. 1 eller nr. 2, fordi man føler sig enten som et halvt menneske (den anden halvdel blev i torturfængslet i hjemlandet) eller man føler sig splittet, sådan som specielt anden generations unge indvandrere kan føle det, mellem familiens og hjemlandets krav og de etnisk danske krav. De vil i generationer altid være tyrkiske skolelærere eller afghanske læger.

Endelig er der nogen der slet ikke er sikre på de er noget som helst: "Jeg er så bange for fuldstændig at blive glemt i Danmark – måske forsvinder jeg helt og bliver aldrig fundet igen?" Af og til lever hjernen et selvstændigt hektisk liv uden hvile: "Min hjerne sover...måske. Men jeg lægger ikke mærke til det. Jeg kender ikke til søvn. Hvis jeg sover er det ikke min søvn". Billederne er tydelige fordi de sproglige metaforer er tydelige. Andre anvender den stik modsatte metafor: "Jeg føler mig som en nyfødt baby, der har behov for at blive passet på konstant – sådan er det at være flygtning i Danmark".

Atter andre patienter beskriver deres krop som pakket ind i gips, men de ved ikke hvordan de skal brække den op eller som hård som en træstamme, der skal knækkes hver dag for at komme i gang. Hjælpelessness kan antage mange billeder, men følgende fornemmelse kender enhver der har været barn engang: "Jeg er sunket ned i mudder og kan ikke komme fri". Migranternes følelse af total hjælpeløshed er tydelig: "Jeg kan ikke engang klare mig selv", sagde en mor til 4 og der er brug for et helt redningshold: "Jeg har desperat brug for at nogen kommer og bærer min krop ud af mit hjem". At hjernen ofte spiller en rolle beskrives således: "Min hjerne er lavet af klister – mine tanker sidder fast", mens ethvert menneskes skræk er hverdag for de fleste flygtninge: "at være flygtning, er som at dø flere gange".

Sprogmedicin

"...problemet med lidelse er, paradoksalt, ikke hvordan man undgår lidelse, men hvordan man skal lide: hvordan man skal leve med smerter, hvordan man gør lidelse til noget man kan bære og leve (og lide) med..." (Clifford Geertz, 1966). Det betyder at sproget bliver en central del af behandlingen, det betyder at præcision og variabilitet i sproget kan være afgørende for om man kan lære at leve med den lidelse man nu en gang har eller har oplevet.

"Det er ligesom medicin at snakke med jer", sagde en 42 årig mand fra Mellemøsten, som for første gang fortalte om

sine oplevelser under flugten fra sit hjemland. Det at blive bedt om at fortælle livshistorien, sætte egne ord på den og sætte den i perspektiv er med til at definere en person og en plads i samfundet. Nogle gange kan man ligefrem fysisk se lettelsen ved at få lov til for første gang at give sig selv mening i fred og ro med en god tolk, mens hjernen bare skal koncentrere sig om at huske på ens førstesprog. Næsten dagligt hører og ser vi i Indvandrermedicinsk klinik patienternes overraskelse: "Jamen, dette her har jeg jo aldrig fortalt til nogen før!".

Der er patienter der har boet i Danmark over 30 år, der stadig føler det kan være svært at koncentrere sig i længden fordi to sprog kræver at der minimum altid kører to computere i hjernen: én der formulerer og tænker på førstesproget og en anden der oversætter, omformulerer og kulturelt tilpasser informationen til andetsproget. De fleste har også en tredje computer, det er den der kræver mest energi, for den holder styr på dobbeltlivet. Som en patient sagde: "Jeg tror ikke der er én eneste dansker der forstår hvad jeg har oplevet så derfor vil jeg ikke fortælle om mit liv og mine følelser".

Det betyder i praksis at man som tosproget måske kan klare en samtale på andetsproget i et par timer hvis der er tale om "small talk" mens den tredje computer kommer til kort hvis der skal tales om svære følelser, krigsoplevelser, ydmygelser eller bare tilværelsen som minoritet i Danmark og måske kun holder 15-20 minutter. Vi har flere eksempler på at patienter beder om tolk når det går op for dem at de i Indvandrermedicinsk klinik kan tale frit, også om voldsomme oplevelser eller komplicerede følelser, selvom de taler perfekt dansk – enkelte endda født og opvokset i Danmark. Tilsyneladende er alene det at være tosproget en faktor af betydning for tankesæt, kropspfattelse og f.eks. tilegnelse af sundhedsbudskaber.

For andre kan den gode tolkede samtale betyde en smertende selvindsigt, som også er ganske billedlig for andre: "Jeg har aldrig levet, og alligevel har jeg oplevet alt dette", som en ung mor til tre små børn fra Mellemøsten sagde da det gik op for hende at en "rigtig" mor burde være fyldt med gode, ikke dårlige, minder om sit hjemland.

Håbet ligger også i sproget

Håb kan være simple og alligevel næsten paradisiske: "Jeg drømmer bare om et liv, hvor min familie kan komme til at bo ordentligt og spise ordentligt, og min kommende kone også kan få det godt. Hvis det går i opfyldelse, så vil jeg være en meget, meget lykkelig mand", sagde en 24 årig flygtning til Politiken. Det pinefulde er at vide og huske at man havde et andet liv engang, men samtidig ligger der også en smule håb i det: "Hjælp mig med at få mit gamle jeg tilbage", som én sagde. En moder der var svært deprimeret og i starten følte at hun var en ond mor der kunne finde på at føde børn til en så grusom verden endte med at se sit liv i nyt perspektiv: "Mine børn er som små planter som jeg har plantet". "Måske er livet værd at leve alligevel", sagde en patient på selvmordets rand efter at have fortalt om sit liv for første gang i en alder af 50 år. En datter til en ældre flygtning sagde: "Før var der ingenting, nu er der håb", da moderen fik hjælp.

En sudanesiske flygtning skal have sagt: "Nu ved jeg der er fred – jeg skal klippe mine tænegle igen", efter at være kommet i sikkerhed i et nyt land. Hun havde vandret i årevis gennem ørkenen for at finde et roligt sikkert sted på jorden og neglene blev slidt af sig selv. (Zainab Salbi).

Yderligere kilder

D. Nielsen, A. Svabo, K. Korsholm, M. Sodemann: [Kun en tåbe frygter ikke sproget](#). Tolkning – fra de professionelle tolkes synsvinkel. Erfaringer fra Indvandrermedicinsk Klinik

Clifford Geertz ([Lidelse/Religion](#))

Tak til de modige patienter, der både er stærke og svage, for at låne os deres ord. Tak til resten af teamet på Indvandrermedicinsk klinik for deres citatbidrag og øvrige indsats: Dorthe Nielsen, Karen Margrethe Korsholm, Sisi Buch, Dorete Andersen, Lina Zeraiq, Dlama Rasmussen, Adam Nissen, Anne Breilich og Mette Lindholm Eriksen.

Morten Sodemann, professor i indvandrermedicin og global sundhed ved Syddansk Universitet, overlæge på og leder af [Indvandrermedicinsk klinik på Odense Universitetshospital](#)

Boet og arbejdet i afrikanske lande

Arndis Svabo, sygeplejerske

[Indvandrermedicinsk klinik på Odense Universitetshospital](#)

Boet og arbejdet i arabiske, afrikanske og sydamerikanske lande

Læs også:

1. [Varför saknar Sverige språkstatistik?](#) Tidigare i år kritiserade EU:s expertkommitté Sverige för att inte bedriva någon officiell statistikinhämtning vad beträffar regionala språk eller minoritetsspråk. "Detta begränsar de svenska myndigheternas förmåga att planera och genomföra..."
2. [Quechua: Ikke kun små sprog er i fare for at uddø!](#) Perus indfødte sprog, Quechua er de orangebrune områder. Med små fire mio mennesker er det Perus største indfødte sprog, og med yderligere små fire mio i nabolandene er det også...
3. [Tolkning og oversættelse i Europa](#) Flygtningestrømmen fra Nordafrika har sat Schengensamarbejdet under pres. Måske giver det sig udslag i en indskrænkning af arbejdskraftens fri bevægelighed i EUs indre marked. I Danmark diskuteres det at reetablere...
4. [Patentspråk i EU](#) I början av november i fjol rapporterade svensk press om att EU:s medlemsstater inte hade kunnat enas om patentspråken i EU. EU-kommissionen hade föreslagit att unionens patentspråk skulle vara engelska,...

Tagget med: andetsprog, indvandrere, modersmål, oversættelse, Sprogpolitik, sygdom, Tolkning

1 kommentar

Peter Bakker

15. september 2011 • 12:39

Tak for bidraget. Vigtigt.
Zainab Salbis tale er meget flot! Anbefalet!

Svar

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.